

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در

پانسکو

هو العزيز

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

جستارهایی در پلاسکو

توزیع محدود- ویرایش دوم

۱۰ بهمن ۹۵

با جستارهایی از:

محمد آقاسی، علیرضا آقاییوسفی، ریحانه اصلان زاده، سیدمهدی اعتمادی فرد، آرمین امیر، حسین ایمانی جاجرمی، یاسر باقری، عبدالله بیجرانلو، ناصرالدین-علی تقویان، سمیه توحیدلو، مجتبی توسل، حمیدرضا جلایی پور، ریحانه جوادی، محمدرضا جوادی یگانه، ابراهیم حاجیانی، مهدی حسین زاده فرمی، هادی خانیکی، سیدمحمد مهدی خوبی، مجتبی دلیر، حسین راغفر، جبار رحمانی، محمد مهدی رحمتی، مهدی روزخوش، سعیده زادقناد، احسان سلطانی، احسان شاه قاسمی، غلامرضا صدیق اورعی، رضا صفری شالی، عباس عبدی، حامد طالبیان، حمید طاهری، فاطمه سادات علمدار، فردین علیخواه، موسی عنبری، غلامرضا غفاری، محمدجواد غلامرضا کاشی، محمد فاضلی، نعمت الله فاضلی، مقصود فراستخواه، جولان فرهادی بابادی، ناصر فکوهی، مجید فولادیان، سید احمد فیروزآبادی، محمدمامین قانع‌راد، علی قنبری، محمدرضا کلاهی، مسعود کوثری، رضا مختاری اصفهانی، علیرضا مشهدی زاده، محمد معماریان، مهدی منتظری مقدم، نوح منوری، سیدجواد میری، سیدعبدالامیر نبوی، آرش نصر اصفهانی، عباس نعمتی، سیدضیاء هاشمی، سیده راضیه یاسینی.

با مقدمه: سیدرضا صالحی امیری

به کوشش:

محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیجرانلو

۱۳۹۵

عنوان و نام پدیدآور	مشخصات نشر	مشخصات ظاهری
جستارهایی در پلاستیک/ به کوشش محمدرضا جوادی یگانه، جبار رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو. با مقدمه سیدرضا صالحی امیری.	تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۵.	۵۲۱ص.
موضوع	وضعیت فهرست‌نویسی فیبا	رده‌بندی دیویی
موضوع	بلاها - - جنبه‌های جامعه‌شناختی.	۳۴۷/۳۶۳
موضوع	رسانه‌ها و افکار عمومی.	
موضوع	مسائل اجتماعی - ایران - تهران.	
موضوع	مدیریت بحران - ایران - تهران.	
موضوع	بلاها - - آینده‌نگری.	
رده‌بندی کنگره		۱۳۹۵ ج ۲ / ۵۵۳ HV

جستارها

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی

ناشر: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
به کوشش: محمدرضا جوادی یگانه، جبار
رحمانی، سعیده زادقناد، عبدالله بیچرانلو.
با مقدمه: سید رضا صالحی امیری، وزیر
فرهنگ و ارشاد اسلامی
صفحه‌آرا: وحید لنجان‌زاده
روی جلد: از مجموعه «ایستاده در غبار»،
اصغر خمسه. خبرگزاری مهر.

همه حقوق این اثر برای پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات محفوظ است.
در صورت تخلف، پیگرد قانونی دارد.

نشانی: تهران، پایین‌تر از میدان ولی‌عصر (عج)، خیابان دمشق، شماره ۹، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات
صندوق پستی: ۶۲۷۴ - ۱۴۱۵۵. تلفن: ۸۸۹۰۲۲۱۳. دورنگار: ۸۸۹۳۰۷۶. Email: nashr@ric.ir

فهرست مطالب

۷ پلاسکو از آغاز تا پایان

مدیریت و سیاست شهری

- ۱۵ گزارش ملی پلاسکو / محمد فاضلی
- ۲۵ پیام پلاسکو / سید ضیاء هاشمی
- ۳۱ مدیریت شهری و درس های پلاسکو / حسین ایمانی جاجرمی
- ۳۵ تحلیلی آسیب شناختی بر موقعیت بحران های کالبدی شهر / ناصر فکوهی
- ۴۳ ماجرای «پیک نیک» و جامعه شناسی «پلاسکوها» / موسی عنبری
- ۴۹ فروپاشی پلاسکو نماد فروپاشی الگوی توسعه شهری / محمد امین قانع راد
- ۵۷ آتش پلاسکو روشن است! مگر... / مجتبی توسل
- ۶۵ جامعه ساختمان پلاسکو و درس هایی که نمی آموزیم / حسین راغفر
- ۷۱ مسئولیت شهرداری در حادثه پلاسکو / علیرضا مشهدی زاده
- ۷۹ مدیریت فرسوده / سید عبدالامیر نبوی
- ۸۷ خوب، بد، زشت: درس های پلاسکو / محمد مهدی رحمتی
- ۹۷ هزینه های استهلاک و بی توجهی به آن در پلاسکو / غلامرضا صدیق اورعی
- ۱۰۳ ساختارهای خالق حادثه ساختمان پلاسکو / احسان سلطانی
- ۱۱۱ آتش پلاسکو؛ احیاگر مشکلات تاریخی ایرانیان / رضا مختاری اصفهانی
- ۱۱۹ چتری برای پلاسکو / یاسر باقری
- ۱۲۹ قربانیان نامرئی پلاسکو / آرش نصر اصفهانی
- ۱۳۵ عدم توازن امنیت حیات ایرانی / مهدی حسین زاده فرمی

فرهنگ و جامعه

- ۱۴۳ پرسش پلاسکو / نعمت‌الله فاضلی
- ۱۵۵ پلاسکو و امر نمی‌دانم / سیدجواد میری
- ۱۶۱ با پلاسکو می‌توان «جامعه در آغوش خطر ایران» را اسکن کرد / جلالی پور
- ۱۶۹ ققنوس پلاسکو و تکوین مقوله «مردم» در غیاب حکمرانی کارآمد / جبار رحمانی
- ۱۷۵ ساختمان پلاسکو و احساس بی پناهی مردم / محمدجواد غلامرضا کاشی
- ۱۸۷ حادثه ساختمان پلاسکو و فرهنگ اعتماد / غلامرضا غفاری
- ۱۹۵ ظرفیت سرمایه اجتماعی و واقعه پلاسکو / سید احمد فیروزآبادی
- ۲۰۳ اعتماد؛ کلید جامعه خود-ترمیم‌گر / فردین علیخواه
- ۲۰۹ پلاسکو و نشانه‌شناسی یک ازدحام / مقصود فراستخواه
- ۲۱۵ پلاسکو، یادگیری و آگاهی ملی / ابراهیم حاجیانی
- ۲۲۵ بررسی زمینه‌های بحران پلاسکو با تأکید بر منزلت اجتماعی / مهدی اعتمادی‌فرد
- ۲۳۳ ساختمان پلاسکو و اهمیت آموزش مهارت‌های زندگی / مجتبی دلیر

اخلاق اجتماعی و خلیقات ایرانی

- ۲۴۳ آیا مردم هم در فروریختن پلاسکو مقصرند؟ / محمدرضا جوادی یگانه
- ۲۵۱ حادثه پلاسکو و فرهنگ عمومی / محمدرضا کلاهی
- ۱۶۲ حادثه پلاسکو و مظلونان همیشگی: «مردم» / مهدی روزخوش
- ۲۷۱ تقدیرگرایی، گم‌گشتگی آینده، و ظهور فاجعه پلاسکو / مجید فولادیان
- ۲۷۹ همه ایرانی‌اند، بعضی‌ها ایرانی‌ترند / آرمین امیر
- ۲۸۹ پلاسکو، فقدان همدلی در زیست جمعی ایرانی / علی قنبری
- ۲۹۹ آیا آنها گوسفندند؟ / فاطمه سادات علمدار
- ۳۰۹ فرایند اندیشه نسلی؛ آنچه که انجام می‌دهیم / مهدی منتظری‌مقدم
- ۳۱۷ مناسک پلاسکو / سعیده زادقناد

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

- ۳۲۷ پلاسکو: سیلی سخت فاجعه / مسعود کوشری
- ۳۴۱ تصویری از رسانه‌ای شدن یک حادثه / هادی خانیکی
- ۳۴۷ درباره روایت رسانه ملی از واقعه ساختمان پلاسکو / سیدمحمد مهدی خوبی
- ۳۵۵ ۱۲۴ دقیقه تعلیق / محمد معماریان
- ۳۶۵ اختلال رسانه‌ای و نقص جامعه‌پذیری / عباس عبدی

- ۳۷۱ مصیبت به منزله درنگی برای آینده / سمیه توحیدلو
- ۳۸۱ پلاسکو در ذهن مردم فروریخت / عباس نعمتی و حمید طاهری
- ۳۸۷ درس‌های فاجعه پلاسکو برای تلویزیون ایران / عبدالله بیچرانلو
- ۳۹۵ سرکشی تحمل‌ناپذیر نمادها / ناصرالدین علی تقویان
- ۴۰۵ که نه خاطر تماشا، نه هوای باغ دارد / ریحانه جوادی
- ۴۱۷ حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی / رضا صفری شالی
- ۴۲۵ اختلال جمعی / علیرضا آقاییوسفی
- ۴۳۳ سلفی‌بگیران پلاسکو / احسان شاه قاسمی
- ۴۴۱ خوش‌حالی‌ها و خوش‌بختی‌های رسانه ملی / نوح منوری
- ۴۴۷ فاجعه پلاسکو: امکان بسیج اجتماعی و نقش رسانه‌ها / حامد طالبیان
- ۴۵۵ شوک درمانی افکار عمومی و دیگر هیج / محمد آقاسی
- ۴۶۱ کنش سیاسی و عکاسی از فاجعه / ریحانه اصلانزاده

برای آینده

- ۴۷۱ از فروریزش نماد مدرنیته تا برساخت فرهنگ رشادت / سیده راضیه یاسینی
- ۴۸۱ علاج واقعه / جولان فرهادی بابادی

رسانه‌های جمعی و اجتماعی

حادثه ساختمان پلاسکو و افکار عمومی

رضا صفری شالی

استادیار گروه جامعه‌شناسی دانشگاه خوارزمی

در این چند روز که از ماجرای غم‌بار حادثه تلخ پلاسکو گذشته، افکار عمومی، مسیرهایی متعدد را طی کرده است. این حادثه، مهم‌ترین و خبرسازترین حادثه روزهای اخیر جامعه است، به طوری که تعداد زیادی را به نوعی به واکنش واداشته است، چرا که کم‌نظیر بودن این حادثه و این رویداد اجتماعی، با توجه به مختصاتی که در ادامه خواهد آمد، توجه افکار عمومی را جلب کرد، اما شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز در این رویداد در انتشار اخبار ضدونقیض و تشویش اذهان عمومی، بسیار سهمیم بوده و هستند. بدین ترتیب در نوشتار حاضر، ابتدا دلایل توجه کم‌نظیر مردم به حادثه پلاسکو و در ادامه واکنش‌های افکار عمومی توصیف و تشریح خواهد شد. شناسایی عوامل جلب توجه‌کننده افکار عمومی به حادثه پلاسکو عبارتند از:

پلاسکو به مثابه سوژه‌ای ملی: ساختمان پلاسکو یکی از کانون‌های اصلی و متمرکز استقرار کسب‌وکار و دفاتر تولیدکنندگان پوشاک در تهران و حتی در سطح ایران بود و از مظاهر مدرنیته نیز به‌شمار می‌رفت. ساختمان پلاسکو در خاطره تهرانی‌ها و حتی در خاطره مهاجرین دهه‌های چهل و پنجاه شمسی، جایگاه خود را دارد و حسی نوستالژیک را بر می‌انگیزد. ساختمانی با آن عظمت فرو می‌ریزد و تعدادی از آتش‌نشانان و کسبه و کارگران شاغل نیز، کشته و مصدوم می‌شوند و در این میان «حضور مردم در ساعات اولیه در محل ریزش ساختمان پلاسکو، مانع از امداد رسانی سریع و به‌موقع به حادثه‌دیدگان می‌شود». این حضور را می‌توان از دو زاویه بررسی کرد. نخستین زاویه این است که، دلایل چنین حضوری را چگونه می‌توان تشریح کرد و زاویه‌ی دیگر آن است که چرا باید این شیوه از حضور مردم را مورد انتقاد قرار داد؟ به نظر می‌رسد، مردم در کشور ما فرصت‌های کمی برای ابراز وجود و نمایش خویش دارند و آنان در غیاب فرصت‌های کافی از هر موقعیتی به‌عنوان محملی برای ابراز وجود و نمایش خویش استفاده می‌کنند. در شرایطی که فرصت‌های واقعی مشارکت، کاهش پیدا می‌کند، مردم برای احساس اثربخشی خود، دنبال اقدامات و مشارکت‌های جایگزین می‌گردند و سعی می‌کنند در چنین فضایی، انگیزه‌های مشارکت‌جویی خود را دنبال کنند. آنان در چنین موقعیت‌هایی، به‌دنبال فرصتی برای ابراز وجود و نیز گاه به‌عنوان محملی برای ابراز نارضایتی‌های خود می‌گردند. از سوی دیگر، چنین جمعیت‌هایی از گرمای اجتماعی خاص خود نیز برخوردارند و مناسباتی در آن جریان پیدا می‌کند که مردم را جذب و به‌ماندن تشویق می‌کند. مشارکت‌جویان و حاضران در محل رخداد، انگیزه‌هایی متعددی داشتند. برخی از راه دور و نزدیک به‌طور خودخوانده در پی این برآمدند که نقش «شهروند- خبرنگار» را ایفا کنند. اینان هم کنج‌کاوی‌ها و نگرانی‌های یک شهروند عام را

داشتند و هم می‌خواستند بگویند ما در بطن ماجرا حضور داشتیم، بودیم و دیدیم چه اتفاقاتی رخ داد؛ سرانجام این که با انتشار اخبار در شبکه‌های اجتماعی خود، «حس مهم بودن» خویش را ارضاء کنند. اما به واقع، کدام خلأ اطلاع‌رسانی وجود داشت که در این میان نیاز به نقش شهروند- خبرنگار را ایجاب می‌کرد؟ اینان در فقدان نیاز واقعی به شهروند- خبرنگار، در عمل، در ساعات حساس و اولیه به «شهروند- مزاحم» تبدیل شدند و با حضور خود از سرعت کنترل پیامدهای منفی موقعیتی فاجعه‌بار کاستند. اما برخی نیز با نگرانی شخصی و به قصد هم‌دلی آمده بودند. تعدادی از آنان اقوام و دوستان و آشنایان شاغلان در ساختمان و حتی آتش‌نشانان بودند. کسبه و پیشه‌وران پیرامون و نیز کارگران تولیدی‌های اطراف نگران بودند و فکر می‌کردند عدم حضور آنان از عمق فاجعه خواهد کاست. در این میان تعدادی نیز با مصدومان و کسانی که زیر آوار مانده بودند «حس هم‌ذات‌پنداری» شدیدی داشتند و می‌خواستند از نزدیک شاهد باشند چه بر سر آتش‌نشانان، همکاران یا عزیزان‌شان آمده است، از این رو وجود این احساسات و شرایط تعداد زیادی را به نزدیکی ساختمان فروریخته پلاسکو در روز حادثه کشانده بود.

آتش‌نشانی و بافت دراماتیک و داستانی حادثه: حادثه‌ی پلاسکو
برای آتش‌نشانان نزد افکار عمومی شرایط خاصی را به وجود آورد؛ به عبارتی آگاهی افکار عمومی نسبت به وجود و عمق خطر چنین شغل و حرفه‌ای و نیز هم‌دردی مردم با این کنش‌گران حرفه‌ای و سازمانی بسیار مهم بود؛ زیرا در حادثه پلاسکو، مردم آتش‌نشانان را به‌مثابه مجاهدانی یافتند که به جان و مال آنان توجه می‌کنند؛ آن‌ها خود را به خطر می‌اندازند تا جان دیگری را نجات دهند، از این رو در برخی مکانها و سایت‌ها نوشته شد: «آتش‌نشانی شغل نیست، بلکه عشق است؛ عشق به هم‌نوع و هم‌وطن». عنصر آتش‌نشانی و آتش‌نشانان، اصلی‌ترین

عامل کشش، فراگیری، پی‌گیری و همدردی و بازتاب نزد افکار عمومی است. به نظر مردم این قشر کسانی‌اند که همیشه با حادثه ظاهر می‌شوند، فریاد را رسیدگی می‌کنند و فریادرس می‌شوند، لذا در حادثه پلاسکو، آتش‌نشانان بخش اصلی هیجان پرکشش بافت دراماتیک این واقعیت و برانگیختگی احساسات بودند. چنین فرازوفروودی در ذات خود، بافت دراماتیکی طبیعی از حادثه پلاسکو ساخت که به کشش و هیجان پی‌گیری حادثه کمک بسیاری کرد.

نقش رسانه ملی: سازمان صداوسیما در هر یک از خبرهای خود به حادثه پلاسکو (هر چند با صحنه‌های تکراری) پرداخت، پخش زنده این حادثه از تلویزیون، به فراگیری و درگیر شدن افکار عمومی با آن کمک بسیاری کرد. از طرفی دیگر، درخواست رسانه‌ی ملی از مردم برای ارسال عکس‌ها و کلیپ‌های خود در مورد حادثه پلاسکو، به‌نوبه خود در فراگیری و جلب توجه افکار عمومی نقش داشت.

در دسترس بودن حادثه: در قلب پایتخت بودن محل حادثه، به جلب توجه و بازتاب عمومی آن کمکی شایان کرد. محل حادثه، تقاطع ارتباطی برای مردمی است که روزانه از این مسیر آمدوشد دارند؛ گذشته از کسانی که روزانه به‌ویژه روز پایانی هفته برای کسب و خرید به این محل رفت‌وآمد دارند، برای دسترسی ذهنی و عینی کافی بوده است. این محل به‌راحتی در دسترس رسانه‌ها قرار داشت (اگر مقایسه شود با حادثه قطار دامغان که بیرون ایستگاه رخ داد و دسترسی به آن محل تنها از مسیر راه‌آهن با ظرفیت محدود قطارهای محلی امکان داشت)، لذا این مکان مورد توجه عام و خاص قرار گرفت و افراد زیادی را به محل حادثه کشاند و آن‌ها را از نزدیک و یا از طریق رسانه‌ها تحت تأثیر قرار داد.

واکنش‌های افکار عمومی به حادثه پلاسکو

۱. یکی از مهم‌ترین دلایل بروز ولع افراد «موبایل به‌دست» برای ثبت رویدادهای ویژه مانند حادثه ساختمان پلاسکو تهران، تهییج برآمده از فضای نوین رسانه‌ای است. بحران‌های اجتماعی و رویدادهای ویژه، با جلب توجه افکار عمومی، جایگاه و ارزش خبری بالایی دارند. نقش دیگر رسانه‌ها که البته به‌طور غیرمستقیم در حال تبدیل شدن به یک رفتار اجتماعی و نهادینه شدن میان برخی افراد است، به ویژگی «تعامل‌پذیری» آن‌ها بازمی‌گردد. همچنین پدیده «شهروند- خبرنگار» که در عصر نوین رسانه‌های مجازی به‌عنوان راهکاری برای هم‌نشینی بیشتر با افکار عمومی و دریافت تازه‌ترین خبرها و سوژه‌یابی‌ها تلقی می‌شود، دلیلی است برای تقلای هر یک از کاربران این شبکه‌ها جهت ضبط و ثبت مهم‌ترین رویدادها که ارزش‌های خبری گسترده‌ای دارند. فارغ از عقب افتادگی‌های خبری یا انعکاس ناقص اخبار در رسانه‌های رسمی که حس کنجکاوی مردم را برآورده نمی‌کند، هنگامی که از مخاطب خواسته می‌شود، فیلم‌ها و عکس‌های خود را برای یک شبکه خبری یا صفحه مجازی بفرستد تا با نام وی روی خروجی قرار گیرد، انگیزه‌ای نیرومند در وی برای گرفتن اطلاعات «از هر راه ممکن» پدید می‌آید. این زمان است که تأثیر مخفی رسانه‌ها در تهییج مردم برای ثبت برخی صحنه‌ها آن هم در شرایط نامناسب پدیدار می‌شود.

۲. کل پدیده تبدیل شدن شهروند به خبرنگار، ریشه در واقعیت‌های مجازی شدن فرهنگ امروزی دارد که ریشه این تمایل در واقعیات و میل به آگاهی شهروندان است. بین شهروندان ما نوعی «مطالبه‌گری خبری» ایجاد شده و همه می‌خواهند بدانند چه اتفاقی افتاده و همچنین می‌خواهند در تولید خبر، نشر و منتقل کردن آن

به شبکه‌های اجتماعی سهمی داشته باشند. این گرایش است که ایجاد شده و باید با اخلاق شهروندی پیوند بخورد. در ماجرای آتش‌سوزی ساختمان پلاسکو، کسانی که در ساعات اولیه به خیابان آمده و تبدیل به «شهروند-خبرنگار» شدند، ماجرای دیگری را رقم زدند؛ چون آن موقعیت و شرایط شهروند-خبرنگارشدن را اقتضاء نمی‌کرد.

۳. یکی از مهم‌ترین واکنش‌های افکار عمومی خصوصاً در شبکه‌های اجتماعی در قبال حادثه پلاسکو، مربوط به عملکرد شهرداری و کیفیت مدیریت شهری است؛ واکنش مردمی در این زمینه در قبال شهرداری این بود که چرا علی‌رغم نایمن بودن ساختمان، آن را پلمپ نکرده است و نیز مهم‌تر از همه، امکانات محدود آتش‌نشانی برای مقابله با حوادثی از قبیل حادثه پلاسکو.

۴. در حادثه پلاسکو مدیریت رسانه‌ای بحران به کنترل رسانه‌ای و نادیده گرفتن جنبه‌های مختلف ماجرا تبدیل شد و اعتماد به رسانه اصلی مدیریت بحران که تلویزیون بود، کاهش یافت. تمام مسئولان بحران خواستار این بودند که مردم، اخبار موثق را فقط از تلویزیون و یا رادیو پی‌گیری کنند و به شبکه‌های اجتماعی اعتنایی نکنند؛ غافل از این که نیاز به اطلاعات یکی از مهم‌ترین نیازهای زندگی امروزی است و این نیاز راه ارضای خود را پیدا می‌کند. رسانه بحران، مدام فقط چند بیل مکانیکی و کامیون و آب‌پاش را نشان می‌دهد که مشغول کارند؛ به اصطلاح نوعی «مدیریت جهادی» جلوی دوربین را پخش می‌کرد، اما در مورد تعداد کشته‌شدگان و برخی خبرهای مرتبط، رسانه ملی ساعت‌ها سکوت و یا اخبار را با تعویق پخش می‌کرد و در همین زمان، اخبار هر لحظه به درست و یا غلط در شبکه‌های اجتماعی در مورد کشف اجساد و سایر مسائل مرتبط با پلاسکو، پخش و منتشر می‌شد و در نهایت رسانه

ملی بعد از سردرگمی افکار عمومی که خواهان اخبار جدید بودند، اقدام به اعلام جدیدترین اخبار با همان تصاویر ضبط شده تکراری کرد، اما همین رسانه، پیش از فروپاشی پلاسکو به ندرت سراغ بودجه و تجهیزات آتش‌نشانی، مشکلات حرفه‌ای آتش‌نشانان، زدوبندهای یک صنف برای شانه‌خالی کردن از هزینه‌های ایمنی و مسئولیت‌مدیریتی در قبال آموزش و اعمال مقررات سفت‌وسخت ایمنی به شهروندان خود، رفته بود.

جمع بندی

اگر حادثه پلاسکو را بخواهیم از زمان رخ دادن آن، تحلیل کنیم، رویداد فروریختن ساختمان پلاسکو، دربرگیرنده دو بحران بود؛ بحران نخست، زاییده فاجعه‌ای بیرونی و عینی و بحران دوم، مولود عدم مدیریت صحیح ابعاد «ذهنی» و جابه‌جاشدن اخبارهای ضدونقیض در شبکه‌های مجازی و عرصه عمومی. در مورد حادثه اخیر، نوع مواجهه نهادهای رسمی اطلاع‌رسانی و تصمیم‌گیرنده در تدبیر «ذهنی» و انعکاس پیامدهای این فاجعه، خود شبه‌بحرانی جدید آفریده است: ایجاد محدودیت‌های غیرمنطقی در انعکاس برخی وقایع، عدم هماهنگی مراجع اطلاع‌رسانی با یکدیگر، تکذیب‌های پیاپی و عدم شفافیت در انتقال اطلاعات مربوط به فاجعه، همگی از مصادیق این بحران‌آفرینی ذهنی هستند. این فضا، هر چند می‌تواند آگاهانه و یا ناآگاهانه باشد، اما در فرسایش اعتماد افکار عمومی به رسانه‌های رسمی و باور به عدم صداقت آن‌ها، نقشی مؤثر دارد. یکی از مهم‌ترین عوامل بی‌اعتمادی افکار عمومی به رسانه‌های رسمی این است که «امنیت» را در «بی‌خبری»، «کتمان» و «عدم شفافیت» می‌بیند. تداوم یافتن چنین نگاهی، در دوره‌ای که بی‌خبری، کتمان و عدم شفافیت چندان میسر نیست، آسیب‌های فراوانی برای جامعه به دنبال خواهد

داشت. از سوی دیگر این چنین فجایعی، علی‌رغم این که روح جامعه را جریحه‌دار می‌کنند، اما فرصتی برای همبستگی بیشتر، تأملی جمعی به اشتباهات و بهبود مسیر است و در چنین مواردی، برهم‌زدن منطق اطلاع‌رسانی شفاف از واقعه و حادثه، خودگناه فاجعه‌آور است و ممکن است احساس امنیت روانی و اجتماعی جامعه را تحت تأثیر قرار دهد و آن را به مسیرهای غلط هدایت کند. لذا باید پذیرفت که در مسائل اجتماعی، مردم، محق به دانستن هستند و امنیت روانی‌شان، «غالباً» در گروی این آگاهی و اعتماد به دانسته‌هاست. در واقع دانستن مسائل اجتماعی از حقوق شهروندی است. این را نیز باید پذیرفت که با نادیده و یا کم‌اهمیت دانستن این حق، ممکن است جامعه، مستعد فجایع ذهنی گسترده شود و در این میان برخی از کنش‌گران و جریان‌ات معارض، شروع به تولید محتوی کاذب و نشر آن در شبکه‌های اجتماعی مجازی کنند و فضای افکار عمومی را دچار تشویش و آسیب‌های متعددی گردانند و به اصطلاح «به دنبال ماهی گرفتن خود از آب گل‌آلود» باشند. بدیهی است در چنین شرایطی، تحمل هزینه‌ها بسیار بیش‌تر و سخت‌تر خواهد بود.

فصلنامه علمی، پژوهشی و آموزشی
دانشگاه شیراز